

Sami Fyrqvist ja Pekka Metso

Suomen ortodoksisen kirkon papisto kanonisessa traditiossa ja kirkkolaissa

Ortodoksia 63 (2023), 137–167
DOI: 10.61560/ortodoksia.131888

Abstrakti

Artikkelissa tutkitaan miten kanoninen perinne ja suomalainen kirkkolainsäädäntö säätelevät Suomen ortodoksisen papiston asemaa ja hallinnollisia tehtäviä. Tutkimus nousee Suomen ortodoksisen kirkon kahtalaisesta perustasta: sitä määrittävät yhtäältä ortodoksisen kirkon kanonit, toisaalta Suomen lainsäädäntö. Niiden väliseen suhteeseen liittyy ajankohtainen keskustelu kanonisen perinteen ja valtiollisen lainsäädännön sovittamisesta. Artikkelisi osoittaa, että kanonit ja kirkkolaki edustavat monella tapaa erilaista ymmärrystä papiston hallinnollisesta asemasta ja tehtävistä.

Kanoninen traditio on korostuneen piispakeskeinen, mikä näkyy hiippakuntakeskeisyytenä ja piispainkokouksen asemassa paikalliskirkon ylintä valtaa käyttävänä elimenä. Piispoja lukuun ottamatta papiston hallinnollinen asema on kapea eikä seurakunnilla ole itsenäisyyttä hiippakunnasta.

Kirkkolainsäädännön mukaan korkein valta kirkossa on maallikoenemmistöisellä kirkolliskokouksella, jossa papisto on laajasti edustettuna. Kirkon yleiseen hallintoon osallistuvat hiippakuntapiispojen lisäksi maallikkojen ja papiston edustajat. Kanoninen perinne ei tunne kirkkoherran tointa, jolla on kirkkolainsäädännössä keskeinen rooli seurakunnan hallinnossa.

Oletettavasti jatkossakin hyväksytään kanonisen perinteen ja maallisen lainsäädännön jännitteisyys, mutta Suomen ortodoksisen kirkon hallinon uudistuksen prosesseissa etsitään keinoja niiden nykyistä parempaan sovittamiseen.

Johdanto

Itä-Suomen yliopistossa toteutettiin vuoden 2022 aikana tutkimushanke, joka kohdistui Suomen ortodoksista kirkkoa koskevan lain valmisteluun. Hankkeessa kehitettiin ehdotuksia, jotka Suomen ortodoksisen kirkon vuoden 2021 kirkolliskokous oli päättänyt ottaa huomioon uutta kirkkolakia valmisteltaessa. Hankkeen loppuraportissa tuodaan esille kirkkolainsäädännön keskeinen puute: se ei riittävän selkeästi kuvaa Suomen ortodoksisen kirkon hallintomallia, ”joka sovitaa yhteen ortodoksisen kirkon kanonisen perinteen sekä toisaalta suomalaisen kansanvaltaisen ja oikeusvaltiollisen perinteen.”¹ Tarvetta kirkollisen ja lainsäädännöllisen perinteen sovitamiseen on koettu aikaisemminkin. Kirkkolain valmisteluprosessin yhteydessä vuonna 1997 eduskunnan hallintovaliokunta totesi, että ”kysymys kanonisen oikeuden suhteesta suomalaiseen oikeusjärjestykseen” on ollut valiokunnalle ”jossakin määrin ongelmallinen.” Hallintovaliokunnan mukaan Suomen ortodoksista kirkkoa koskevana periaatteena on, että kirkollisen lainsäädännön ei ”siltäkään osin kun se nojautuu kanoneihin, tulisi olla ristiriidassa perustuslain tai Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten kanssa.”² Lainvalmisteluprosesseissa havaittu ongelmallisuus kirkkoa määrittävien periaatteiden suhteessa ei ole vain teoreettinen vaan se tulee esille käytännön todellisuudessa. Tämän osoittavat esimerkiksi viimeaikaiset ortodoksisen kirkon papistoon liittyneet oikeustapaukset, joissa on käsitelty uskonnonvapauden piiriin sisältyvän kanonisen tulkinnan rajoja suhteessa oikeudellisten periaatteiden noudattamiseen.³ Lisäksi kanonisen perinteen tulkinnassa on keskitytty kysymykseen papiston jäsenen kelpoisuudesta jatkaa toimessa avioeron jälkeen.⁴ Kanonisen perinteen tulkinnan ja maallisen lainsäädännön väliseen jännitteeseen liittyen Risto Ikäheimo jopa esittää pohdittavaksi, ”onko kirkon itsenäisyys omaan (kanoniseen) perinteeseen nähden muodostunut yhteiskunnalliseksi ongelmaksi.”⁵

1 Ortodoksisen kirkon lakihanke 2022, 1.

2 Hallintovaliokunta 1997, 2.

3 Perola 2013; Ikäheimo 2020, 64–67. Ks. myös Tarukannel 2020.

4 Suomen ortodoksinen kirkko 2021; Piispainkokous 2022.

5 Ikäheimo 2020, 71.

Kysymys kanonisen perinteen ja Suomen lainsäädäntöön sovit-
tamisen tarpeesta nousee Suomen ortodoksisen kirkon kahtalaisesta
perustasta: sitä määrittävät yhtäältä kanonit, toisaalta lainsäädäntö,
kirkkolain ohella etenkin hallinto- ja työlainsäädäntö. Näiden rinnak-
kaisuus ilmenee kiteytyneesti ajantasaisessa kirkkolaissa, jossa tode-
taan kanonisen perinteen keskeisyys Suomen ortodoksiselle kirkolle.⁶
Kirkollisen itseymmärryksen kannalta keskeinen kanonisuuden ehto
liittyy Suomen ortodoksisen kirkon tunnustettuun asemaan osana
yleisortodoksista kirkollista rakennetta Konstantinopolin patriarkaa-
tin alaisena autonomisena kirkkona. Tämä yhteys ja sen edellytykset
määritellään vuonna 1923 annetussa Tomos-asiakirjassa. Ennen kano-
nisen aseman määrittelyä Suomen ortodoksisen kirkon hallinnollinen
rakenne ja toiminnan yleiset suuntaviivat osana suomalaista yhteis-
kuntaa oli ratkaistu vuonna 1918 annetussa asetuksessa. Suomen or-
todoksisen kirkon olojen järjestämiseen kohdistuneen tutkimuksen
perusteella voidaan kiteyttäen sanoa, että Suomen ortodoksisen kir-
kon muodostaminen ei ollut pelkästään kirkkolainsäädännöllinen
ja kanoninen hallinnollinen prosessi vaan voimakkaasti aatteellinen
hanke. Sen käyttövoimana olivat venäläisvastaisuus, kansallismieli-
syys, kirkollisen itsenäisyyden tavoittelu ja uskonnollisen vähemmistö-
n halu integroitua kiinteästi osaksi suomalaista yhteiskuntaa siihen
suopeasti suhtautuneen valtiovallan määrätietoisessa ohjauksessa.⁷

Suomen ortodoksisen kirkon oikeudellisen ja kanonisen aseman
määrittely tapahtui erillisinä prosesseina, joilla oli erilaiset intentiot.
Asetuksen fokuksessa on ortodoksinen kirkko Suomen lainsäädän-
nön ja yhteiskunnallisen järjestyksen osana. Tomoksen kohteena on
Suomen ortodoksisen paikalliskirkon kanoninen täysivaltaisuus ja
yhteys yleisortodoksiseen kirkolliseen rakenteeseen. Toisin sanoen,
asetus kuvaa Suomen valtion alueella toimivaa julkisoikeudellista
uskonnollista instituutiota osana suomalaista järjestelmää, Tomos tie-
tyllä alueella toimivan kirkollisen rakenteen yhteyttä ortodoksisten
paikalliskirkkojen kanoniseen järjestykseen ja opilliseen täyteyteen.
Asetus ja Tomos ovat lähtökohdiltaan, tavoitteeltaan ja sisällöltään
erilaisia, mutta niiden kohteena on yksi ja sama kirkollinen toimija.

⁶ L2006 1. §.

⁷ Ks. esim. Riikonen 2007, 15–24; Nokelainen 2010, 62–176; Koukkunen
1977; Loima 2001; Pispala 1984; Setälä 1966.

Kirkollista lainsäädäntöä on uudistettu useaan otteeseen vuoden 1918 jälkeen. Tomos-asiakirja puolestaan muodostaa edelleen kanonisen perustekstin, jota ei ole sittemmin täydennetty.⁸ Tomoksessa on ilmaistu kanonisen perinteen ja maallisen lainsäädännön yhteensovittamisen kannalta keskeinen periaate, jonka mukaan Suomen ortodoksisilla piispoilla, papistolla ja maallikoilla ”on oikeus aina vapaasti yksityiskohdissa järjestää Suomen Ortodoksisen Kirkon olot, maansa lakien vaatimusten mukaan.” Ehtona tälle on, että kirkkoa koskevat säädökset eivät ole ortodoksisen opin ja kanonien vastaisia.⁹ Kansallisen kirkkolainsäädännön olemassaolo ja myönteinen merkitys on siten tunnustettu Tomoksessa.¹⁰ Lainsäädännöllisesti Suomen ortodoksinen kirkko toimi vuoden 2006 kirkkolakiin asti läheisessä yhteydessä valtioon.¹¹

Kirkollisessa katsannossa kuuliaisuus kanoniselle perinteelle muodostaa lainsäädäntöä keskeisimmän kriteerin kirkon yhteiskunnallisia oloja järjesteltäessä.¹² Tomokseen on sisäänkirjoitettu ajatus mahdollisuudesta, että kanonisuus ja kirkkolainsäädäntö eivät olisi sopusoinnussa. Kirkon piirissä näin koetaan myös ainakin jossain määrin tapahtuneen. Metropoliitta Johanneksen mukaan Suomen ortodoksisessa kirkossa oli autonomian alkuajoista alkaen ”suuresti unohtunut”, että olojen järjestämisen vapautta on toteutettava or-

8 Kirkkolaissa Tomoksen pysyvyys ilmaistaan toteamalla, että Suomen ortodoksisen kirkon kanoninen suhde Konstantinopolin patriarkaattiin toteutuu ”sillä tavalla kuin ekumeenisen patriarkan 6 päivänä heinäkuuta 1923 tekevässä päätöksessä on ilmaistu.” L2006 1. §. Ks. myös L1969 1. §.

9 Tomos 7, 1923.

10 Myönteisyys kansallisiin oloihin asettumista kohtaan tulee ilmi Tomoksen saatteena olleessa patriarkka Meletiuksen lähetyskirjeessä, jonka mukaan Konstantinopoli mukautuu Suomen ”uusiin valtiollisiin edellytyksiin varmemmin ja lujemmin”, jotta Suomen ortodoksisen kirkon asiat ”menestyisivät ja kehittyisivät”. Valmo 1935, 28.

11 Vuoden 1918 asetuksessa ja vuoden 1969 laissa todetaan, että ”kirkkokunnan ylin hallitus on maan hallituksella”, vaikka kirkolla on itsenäisyys hengellisissä asioissa ja kanonis-uskonnollisissa suhteissa. A1918 2. §; L1969 9. §. Vuoden 2006 kirkkolaissa valtiolla ei ole roolia kirkon hallinnossa. Metropoliitta Johannes toteaa, että kirkon alistaisuus maan hallitukselle on ”ortodoksisen kirkon luonnetta ajatellen ongelmallinen.” Johannes 1982b, 174–175.

12 Näin esim. metropoliitta Johannes, jonka mukaan ”opillinen ja kanoninen perusta on [- -] paljon merkittävämpi ja tärkeämpi kuin kirkkoa koskeva kotimainen lainsäädäntö.” Johannes 1982a, 160.

todoksisen tradition puitteissa. Hänen mukaansa kanonisen perinteen noudattamisen kannalta ongelmallisia ovat etenkin työnjako kirkollishallituksen, kirkolliskokouksen, hiippakuntapiispojen ja piispainkokouksen kesken sekä piispan valitsemisen tapa.¹³ Vaikka juuri näissä ”ongelmakohdissa” ei ole tapahtunut muutosta, Risto Ikäheimo esittää Paavo Perolan käsitykseen liittyen, että vuoden 2006 kirkkolaissa on aiempaa johdonmukaisemmin tavoiteltu lakia, joka kunnioittaa kirkon kanonista perinnettä.¹⁴

Suomen ortodoksisen kirkon kanonisen ja lainsäädännöllisen perustuksen kahtalaisuus sekä siitä juontuvat jännitteet ja koetut ongelmat kanonisuuden toteutumisessa muodostavat tutkimuksellisesti kiinnostavan asetelman. Kanonisen perinteen ja kirkkolainsäädännön yhteyksiä Suomen ortodoksisen kirkon kontekstissa ei silti ole liiemmin tutkittu, joskin aihe on ollut esillä ortodoksisen kirkon sisällä syn-tyneissä esityksissä, puheenvuoroissa ja selvityksissä.¹⁵

Aihetta kohtaan tuntemaamme tutkimukselliseen mielenkiin-toon yhdistyy kirkon ja yhteiskunnan käytännön todellisuudesta nouseva tarve: ajankohtaiset ortodoksisen kirkon elämään, hallintoon

13 Johannes 1982a, 161–163.

14 Ikäheimo 2020, 62. Ks. Perola 2015, 118.

15 Esim. Nokelainen (2010) ei juurikaan pohdi kanonien merkitystä vuo-
den 1918 asetuksen taustoihin ja sisältöön kohdistuvassa tutkimuksessaan.
Samoin kanonisen perinteen merkitys rajautuu pois maallikkojen hallinnol-
liseen rooliin keskittyneessä Takalan (2015) opinnäytetyössä, jossa kuvataan
ansiokkaasti kirkkolainsäädännön sisältöä vuosien 1918 ja 2006 välillä.
Fyrqvist (2019) on opinnäytetyössään käsitellyt kanonisen perinteen mer-
kitystä papiston rankaisumenettelyssä ja Rusanen (2017) puolestaan arkki-
piispa (metropoliitti) Johanneksen kanonista ajattelua Suomen ortodoksisen
kirkon järjestykseen liittyen. Kirkollisesta näkökulmasta keskeisiä esityksiä
ja puheenvuoroja ovat Johannes 1982a; Johannes 1982b; Karjomaa 1982;
Perola 2013; Ikäheimo 2020. Näiden lisäksi kanonisen perinteen ja kirkko-
lainsäädännön yhteyksiä suhdetta on käsitelty viimeaikaisissa selvityksissä,
ks. Heikkilä 2020; Tarukannel 2020; Ortodoksisen kirkon lakihanke 2022.
Osana käynnissä olevaa lainvalmistelua Suomen ortodoksinen kirkollishalli-
tus pyysi joulukuussa 2022 piispainkokoukselta, seurakuntien neuvostoilta,
luostarien johtokunnilta, kolttien kyläkokoukselta, henkilöstöjärjestöiltä sekä
kirkollisilta järjestöiltä lausunnot kirkollishallituksen hyväksymistä säädös-
esityksistä. Esitykset pohjautuvat yliopiston tutkimushankkeen raporttiin,
jonka kirkollishallitus oli tilannut vuoden 2021 kirkolliskokouksen päätösten
mukaisesti. Kirkollishallitukselle annettiin raportin säädösesityksistä 21
lausuntoa. Lausuntopalvelu.fi 2022.

ja järjestykseen liittyvät oikeudelliset, lainsäädännölliset ja kanoniset prosessit luovat perusteen tutkia kanonisen perinteen ja maallisen lainsäädännön muodostamaa Suomen ortodoksisen kirkon perustaa.

Tehtävänanto, lähteet ja menetelmä

Tehtävänämme on tutkia miten kanoninen perinne ja suomalainen kirkkolainsäädäntö säätelevät papiston asemaa ja hallinnollisia tehtäviä. Tarkastelemme papiston asemaa kirkon hallinnossa sellaisena kuten siitä säädetään kanonisen perinteen säädöksissä ja kirkkolainsäädännössä. Tarkastelun kohteena on siis säädöksissä kuvattu hallinto, ei hallinnon toteutuminen ja käytäntö tai hallintoa säätevien säädösten ja lakien tulkinta.

Papistolla tarkoitamme ortodoksisen perinteen niin sanottua ylempää, kolmisäikeistä papistoa: piispaa, pappia ja diakonia. Sekä kanonisessa perinteessä että suomalaisessa kirkkolainsäädännössä papistolle on annettu keskeinen rooli kirkon hallinnossa. Osallistuminen papiston jäsenenä kirkon hallintoon edellyttää pappina toimimisen kriteerien täyttymistä. Siksi osana papiston hallinnollisen aseman ja tehtävien tarkastelua erittelemme pappina toimimisen edellytyksiä.

Artikkelissamme on kaksi päälukua, joista ensimmäisessä (luku 3) tarkastelemme millainen hallinnollinen asema ja tehtäväkenttä papistolla on kanonisessa traditiossa. Toisessa pääluvussa (luku 4) tarkastelemme papiston hallinnollista asemaa ja tehtäviä Suomen ortodoksisen kirkon hallintorakenteessa. Johtopäätösluvussa (luku 5) vertaamme kanonisen tradition ja kirkkolainsäädännön eroja ja yhtäläisyyksiä sekä pohdimme niiden luonnetta.¹⁶

Tutkimuksen lähdepohjan muodostaa kaksi erilaista lähderyhmää. Niistä ensimmäiseen sisältyvät kanonisen perinteen piirissä syntyneet säädökset. Näitä ovat ensinnäkin ekumeeniset kirkolliskokoukset ja niiden tekemät päätökset¹⁷ ja toiseksi kanonisiin lähteisiin

16 Fyrqvist on pääasiallisesti vastannut luvuista 3 (Papisto kanonisessa perinteessä) ja 5 (Johtopäätökset ja pohdinta), Metso pääasiallisesti luvusta 4 (Papisto suomalaisessa kirkkolainsäädännössä). Luvut 1 (Johdanto) ja 2 (Tehtävänanto, lähteet ja menetelmä) ovat tekijöiden yhteistyön tulosta.

17 Ekumeenisiin kirkolliskokouksiin kuuluvat seuraavat seitsemän synodia: 1) Nikean I synodi (325), 2) Konstantinopolin I synodi (381), 3) Efeson synodi (431), 4) Khalkedonin synodi (451), 5) Konstantinopolin II synodi

sisältyvät säädökset, jotka on annettu sellaisissa paikallisissa kirkolliskokouksissa, joiden koko kirkkoa velvoittava arvovalta on ekumeenisten kirkolliskokousten ja kirkon tunnustama.¹⁸ Kolmantena kanonisten säädösten ryhmänä ovat ortodoksisen kirkon tunnustamat apostoliset säännöt, joita pidetään joko apostolien itsensä kirjoittamina tai apostolien suullisena traditiona antamina ja jotka on myöhemmin talletettu kirjallisessa muodossa.¹⁹ Neljännessä ryhmässä ovat niin sanotut pyhien isien kanonit, jotka ovat joidenkin kirkkoisien joko hengellisille lapsilleen kirjoittamia tai yleisiksi tarkoittamia ohjeita ja joille ekumeeniset kirkolliskokoukset ovat antaneet koko kirkkoa velvoittavan arvovallan.²⁰ Kanoninen materiaali löytyy suomennettuna kokonaisuudessaan kolmesta teoksesta: *Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen* (1980), *Paikallissynodiin kanonit* (1983) ja *Pyhien Isien kanonit* (1986). Edellä esitetyt säädökset ovat ne, joihin viittaavat sekä kirkkolaki²¹ että Tomos-asiakirja²². Käyttämämme kanoniset lähteet muodostavat Suomen ortodoksisessa kirkossa sovellettavan kanonisen oikeuden perustan.²³

(553), 6) Konstantinopolin III synodi (680–681) ja 7) Nikean II synodi (787). Lisäksi puhutaan myös ns. viides-kuudennesta synodista, Trullon synodista (692), joka kokosi viidennen ja kuudennen ekumeenisen synodin kanoniset materiaalit. Ks. OKKS 1980, 19–22.

18 Näitä tärkeäksi nähtyjä paikallisia kirkolliskokouksia ovat seuraavat: Karthagon synodi (255), Ankyran synodi (314), Neokesarean synodi (314–325), Gangran synodi (340), Antiokian synodi (341), Laodikean synodi (343), Sardikan synodi (343), Konstantinopolin synodi (394), Karthagon synodi (419), Konstantinopolissa kahdesti kokoontunut synodi (861) ja Konstantinopolin Hagia Sofian synodi (879). Ks. OKKS 1980, 23–28.

19 Apostolisten sääntöjen ylöskirjaamisen ajankohta on epäselvä, mutta tiedetään että apostoliset säännöt on tunnettu jo viimeistään neljännessä vuosisadan alussa, joten voidaan olettaa niiden olleen ylöskirjattuja jo kolmannella vuosisadalla. Viimeistään kuudennella vuosisadalla ne ovat olleet erillisenä kirjattuna ”Pyhien Apostolien kokoelmana”. OKKS 1980, 17–18.

20 Näitä Pyhien Isien kanoneita löytyy seuraavilta isiltä: Dionysios Aleksandrialainen, Gregorios Neokesarealainen, Pietari Aleksandrialainen, Athanasios Suuri, Basileios Suuri, Timoteos Aleksandrialainen, Gregorios Teologi, Amfilokios Ikonionilainen, Gregorios Nyssalainen, Teofilos Aleksandrialainen, Kyrillos Aleksandrialainen ja Gennadios Konstantinopolilainen. Nämä kirjoitukset ovat 200–400-luvuilta. Ks. OKKS 1980, 30–36.

21 L2006 1. §

22 Tomoksessa tuodaan useassa kohdin ilmi, että Suomen ortodoksisesta kirkosta sitoo kanoninen traditio. Tomos 1923, 1, 3, 6, 7.

23 Ikäheimo 2020, 61.

Toinen osa lähdepohjaa muodostuu Suomen ortodoksista kirkkoa koskevasta kirkkolainsäädännöstä. Niihin lukeutuvat Asetus Suomen kreikkalaiskatolisesta kirkkokunnasta (1918), Asetus Suomen kreikkalaiskatolisesta kirkkokunnasta (1925), Laki ortodoksisesta kirkkokunnasta (1969), Asetus ortodoksisesta kirkkokunnasta (1970) ja Laki ortodoksisesta kirkosta (2006). Viittaamme näihin edellä mainituin vuosiluvuin, vaikka esimerkiksi vuosien 1918 ja 1925 asetuksia sekä vuoden 1969 kirkkolakia on kirkon tarpeista johtuen täsmennetty ja uudistettu myöhemmissä vaiheissa.

Lähestymme molempia lähdeaineistoja fundamentaaliteksteinä, joilla on normatiivinen asema Suomen ortodoksisen kirkon lainsäädännössä ja kirkollisessa järjestyksessä. Kanonisen perinteen säädökset ja kirkkolainsäädäntö muodostavat yhdessä eräänlaisen ”kirkollisen perustuslain”, jonka nojalla, rajoissa ja ohjaamana Suomen ortodoksinen kirkko toimii. Tehtävänannon mukaisesti tavoittelemme niiden pohjalta muodostuvaa kokonaiskuvaa papiston asemasta Suomen ortodoksisen kirkon hallinnossa.

Vaikka monin paikoin havainnoimmekin kirkkolainsäädännössä näkyviä muutoksia, emme dokumentoi kirkkolainsäädännön muuttumista ja sen sisäistä kehitystä. Emme myöskään tee historiallista vertailua kanoneissa ilmaistujen periaatteiden osalta.²⁴ Tarkastelemme molempia lähderyhmiä kokonaisuutena. Rajaamme tarkastelumme ulkopuolelle myös vuoden 1918 asetukseen liittyvän ja siitä alkaneen kirkkolainsäädäntötyöskentelyn dokumentoinnin ja analysoinnin sekä niihin kytkeytyvän monipolvisen keskustelun kanonisen perinteen tulkinnasta Suomen kontekstissa. Kirkkolainsäädännön valmistelun yhteydessä Suomen ortodoksisen kirkon piirissä eri aikoina

24 Kanonien muotoilu ja niissä käytetty terminologia on usein aikasidonnaista, mutta kanoneissa esiintyvä tausta-ajatus on silti pysynyt kautta kirkon historian samana. Lisäksi on joitain kanoneita, joiden taustasy on poistunut. Esimerkiksi Trullon synodin kanoneissa 24 & 50 papistoa kielletään osallistumasta teatteriin. Tämä johtui siitä, että useat naispuoliset teatteriesiintyjät olivat prostituoituja. Nykyään tätä teatterikieltoa ei siis ole tarpeen soveltaa. Näistä syistä johtuen kanonista traditiota voi olla vaikea ymmärtää, jonka takia kanonien kommentaarit ovat todella tärkeitä. Tällaisia kommentoijia ovat olleet muun muassa Johannes Zonaras ja Teodoros Balsamon. Ks. Rodopoulos 2007, 63–65; Heith-Stade 2014; 48–62. Molemmat kirjat ovat myös hyviä yleisesityksiä kanonisesta traditiosta, sen syntyhistoriasta ja muotoilusta.

käydyt keskustelut ja esitetyt tulkinnat kirkollisen lainsäädännön ja kanonisen perinteen yhteydestä, eroista ja niiden sovittamisesta ovat laaja aihekokonaisuus, joka ansaitsee erillisen tutkimuksen. Johtopäätöksissä huomioimme kuitenkin ongelmalliseksi koetun jännitteen kanonisen perinteen ja suomalaisen kirkkolainsäädännön suhteessa siten kuin ne piirtyvät esiin kanonisen perinteen ja kirkkolainsäädännön lähteiden rinnakkaisuudessa.

Menetelmällisesti tutkimuksemme edustaa laadullista dokumenttianalyysia, jonka mukaisesti tutkimme eri lähdeyyppien sisältöä lähiluvun keinoin. Lähdeaineistomme moninaisuus ja tutkimustehtävämme taustalla oleva ymmärrys lähdepohjan heterogeenisuudesta edellyttää triangulaatiota eli eri lähderyhmiin lukeutuvien lähteitten samanaikaista ja rinnakkaista käyttöä. Triangulaatio konkretisoituu analyysilukujen ja johtopäätösosion sisältämissä havainnoissa eri lähderyhmien eroista, yhtäläisyyksistä ja luonteesta.

Papisto kanonisessa perinteessä

Papiston rooli hallinnossa

Piispainkokous on ortodoksisessa kirkossa perinteisesti ylin päättävä elin. Siinä kaikki alueen piispat kokoontuvat yhteen päättämään kirkkoa koskevista tärkeistä asioista. Asiat voivat olla uusia, tai sitten niistä on jo aiemmin annettu suuntaa-antavia päätöksiä. Kanonit määrittelevät piispainkokoukselle monia tehtäviä: piispat kokoontuvat pohtimaan opillisia kysymyksiä, papiston valituksia, kirkossa esiintyviä riitaisuuksia, papiston erottamisia, toimituskieltoja ja virkaan palauttamisia, sekä opetusta varten.²⁵ Piispainkokous käsittelee siis kirkkoa koskevia asioita, mutta pääpaino on opillisissa kysymyksissä ja niiden tulkinnassa.

Piispainkokouksen tulee kanonien mukaan kokoontua vähintään kerran vuodessa, joskin yleisesti suositellaan ainakin kahta kokoontumista vuodessa (Antiokian synodin 20. kanoni, 37. apostolinen sääntö, Nikean I synodin 5. kanoni, Khalkedonin synodin 19. kanoni

25 OKKS 1980, 85, 150, 212, 445; PSK 1983, 26, 35, 55–56.

ja Nikean II synodin 6. kanoni).²⁶ Kanonit painottavat piispainkokouksiin osallistumisen velvollisuutta (Laodikean synodin 40. kanoni, Sardikan synodin 6. kanoni, Khalkedonin synodin 19. kanoni, Trullon synodin 8. kanoni ja Nikean II synodin 6. kanoni).²⁷ Piispainkokouksen tulee nuhdella piispoja jotka eivät osallistu piispainkokouksiin. Vakavammassa tai toistuvissa tapauksissa osallistumattomuus johtaa toimituskieltoon tai piispuuden menettämiseen.

Kanoninen traditio ei määrittele papeille ja diakoneille paikkaa kirkollisessa hallinnossa. Kirkon hallinto on hiippakunta- ja piispakeskeistä. Siten hiippakuntapiispat ja piispainkokous ovat ainoat päättävät elimet. Apulaispiispoilla on, kuten kirkkolaissakin, rajallinen toimivalta hiippakuntansa sisällä ja piispainkokouksessa.

Kanonisessa perinteessä hallinnollinen vastuu hiippakunnassa on hiippakunnan piispalla. Koko kirkkoa koskevissa asioissa vastuu on piispainkokouksella. Suomessa esiintyvää kirkolliskokousmallia, jossa maallikot päättävät kirkon asioista ja muun muassa piispojen vihkimisestä ei kanoninen traditio tunne tai hyväksy. Tämä on tulkittavissa Laodikean synodin 13. kanonista, jossa maallikoita kielletään puuttumasta papistoon vihittäviin muutoin kuin hyväksymällä tai hylkäämällä valinnan vihkimyksen yhteydessä.²⁸ Suomessa kirkolliskokousjohtoiseen malliin siirryttiin Suomen ortodoksisen hiippakunnan liittyessä osaksi Konstantinopolin ekumeenista patriarkaattia vuonna 1923. Kirkolliskokousta vastavia kokoontumisia esiintyy jonkin verran muualla ortodoksisessa maailmassa (esimerkiksi Yhdysvalloissa), joissa se toimii neuvoo-antavana elimenä.

Suomen ortodoksiselle kirkolle annettu Tomos-asiakirja asettaa hallintomallin, joka seuraisi perinteistä ortodoksisesta hallintomallia. Kuudennessa pykälässään Tomos toteaa seuraavalla tavalla: ”Jokaisella piispoista, hoitaessaan omaa hiippakuntaansa, on ne oikeudet ja ne velvollisuudet, jotka pyhät kanonit ja Kirkon perintätapa piispalliselle arvolle määräävät”.²⁹ Tämä määrittelee piispojen aseman kanonien mukaiseksi.

26 OKKS 1980, 85, 150, 274–275, 445; PSK 1983, 26; Viscuso 2006, 121–122.

27 OKKS 1980, 274–275, 333, 445; PSK 1983, 35, 41.

28 PSK 1983, 31.

29 Tomos 1923, 6.

Tomoksen mukaan on joitain päätöksiä, jotka Suomen ortodoksisen kirkon tulee alistaa ekumeenisen patriarkaatin piispainkokoukselle. Näitä ovat muun muassa arkkipiispan vaali, jonka patriarkaatti vahvistaa, ja piispojen erottamiskysymykset.³⁰ Voidaan myös pohtia, olisiko Tomoksen hengen mukaista alistaa sellaiset päätettävät asiat, joista Suomen piispainkokous on päättämätön, ekumeenisen patriarkaatin piispainsynodin päätettäväksi. Tällöin asia vietäisiin eteenpäin toiselle, korkeammalle piispainkokoukselle.

Papiston tehtävät

Diakonin tehtäviin on kanonisessa traditiossa määritelty palveluksissa toimittaminen (Trullon synodin 16. kanoni, Laodikean synodin 20. kanoni ja Nikean I kirkolliskokouksen 18. kanoni).³¹ Palveluksissa toimittaminen onkin nykyortodoksisessa maailmassa näkyvin osa diakonin tehtäviä. Monesti tämä nähdään myös diakonin ainoana tehtävänä.

Diakonit myös toimivat piispojen ja maallisten hallitsijoiden välisinä viestinviejinä (Sardikan synodi 8. ja 9. kanoni).³² Tämä sopii hyvin saman synodin 7. kanoniin, joka kieltää piispoja tapaamasta maallisia virkamiehiä ilman erillistä kutsua.³³ Tämä tehtävä on nykymaailmassa diakoneilta käytännössä hävinnyt.

Myös papeille kuuluu jumalanpalvelusten toimittaminen (Khalcedonin synodin 13. kanoni ja Nikean II synodin 10. kanoni).³⁴ Nämä kanonit kieltävät toimittamasta toisessa hiippakunnassa ilman piispan lupaa, ja siten osoittavat palvelusten toimittamisen kuuluvan papin tehtäviin.

Pappien tehtäviin on kanonisessa traditiossa määritelty myös erilaisia sakraalitehtäviä, kuten avioliittoon vihkiminen (Timoteos Aleksandrialaisen 11. kysymys ja Neokesarean synodin 7. kanoni)³⁵, kasteen toimittaminen (46., 47., 49. ja 50. Apostolinen sääntö ja Trullon

30 Tomos 1923, 4, 5.

31 OKKS 1980, 174–175, 354–355; PSK 1983, 32.

32 PSK 1983, 42–43.

33 PSK 1983, 41–42.

34 OKKS 1980, 265, 450.

35 PSK 1983, 15; PIK 1986, 79.

synodin 59. kanoni)³⁶ ja ehtoollisen mysteerion asettaminen (Neokesarean synodin 13. kanoni, Karthagon synodin 4. kanoni, 3. Apostolinen sääntö, Trullon synodin kanonit 23, 28 ja 32)³⁷. Papit myös vastaanottavat katumuksen mysteerion (52. Apostolinen sääntö ja Trullon synodin 102. kanoni).³⁸ Varsinkin Trullon synodin kanoni 102 määrittelee kuinka toimia katuvien henkilöiden kanssa. Trullon 102. kanoni antaa perusperiaatteet siitä, kuinka toimia katuvien ihmisten kanssa pastoraalisesti. Patsavos ja Hakkarainen luonnehtivatkin kanonista traditiota siten, että se ei ole luonteeltaan lainomaista vaan ohjeistavaa ja lääkitsevää.³⁹ Tämä näkyy heistä varsinkin Trullon kanonissa 102. Kanonien tarkoitus on siis auttaa ihmisiä eteenpäin kristillisessä elämässä. Tämä näkyy myös papistoa koskevassa ohjeistuksessa.

Papeille kuuluu liturginen rukoustehtävä (Timoteos Aleksandrialaisen 9. kysymys, Laodikean synodin 33. kanoni, 11. ja 45. Apostolinen sääntö).⁴⁰ Tämä rukoustehtävä tulee esille liturgian toimittamisessa, jossa on useita diakonin lukemia ektenioita. Jos diakonia ei ole, lukee pappi ne. Lisäksi pappi lukee ektenioiden lopussa olevat rukoukset.⁴¹

Papeilta vaaditaan myös esimerkillistä toimintaa. Tähän kuuluu kirkollisten paastojen pitäminen (69. Apostolinen sääntö ja Trullon synodin 56. kanoni)⁴², säädyllinen pukeutuminen (Trullon synodin 27. kanoni)⁴³ ja osallistuminen liturgiaan ainakin kerran kolmessa viikossa, jos hyvää syytä poisjääntiin ei ole (Trullon synodin 80. kanoni).⁴⁴

Piispojen tärkeimpiä tehtäviä on papiston vihkiminen. Piispat vihkivät oman hiippakuntansa diakonit ja papit (Basileios Suuren 90. kanoni, Gennadioksen kirje, Karthagon synodin 49. kanoni, 2. ja 76. Apostolinen sääntö),⁴⁵ ja he päättävät ketkä tulisi vihkiä diakoneiksi,

36 OKKS 1980, 94–95, 99–100, 399.

37 OKKS 1980, 42, 367, 371, 375; PSK 1983, 16, 51.

38 OKKS 1980, 102, 436.

39 Ks. Patsavos 1981; Hakkarainen 2008. Erilaista näkemystä edustaa muun muassa Kassianus. Ks. Viscuso 2006, 11, 94.

40 OKKS 1980, 58, 93; PSK 1983, 34; PIK 1986, 78.

41 Ks. esim. Jumalallinen liturgia 2012, 37–42, 53, 70.

42 OKKS 1980, 118, 397.

43 OKKS 1980, 371. Tällä kanonilla voitaisiin myös perustella, että papiston jäsenten tulee käyttää viittaa.

44 OKKS 1980, 415.

45 OKKS 1980, 41, 126; PSK 1983, 63; PIK 1986, 71–72, 98–100.

papeiksi tai piispoiksi (Teofilos Aleksandrialaisen 7. kanoni ja Laodikean synodin 12. kanoni).⁴⁶ Piispat vihkivät myös alemman papiston edustajat, eli lukijat, laulajat ja alidiakonit.

Piispojen vihkimiseen osallistuvien piispojen määrä vaihtelee kanoneissa. Antiokian synodin 19. kanoni vaatii synodin, Karthagon synodi näki 50. kanonissaan hyväksi, että piispaa vihittäessä paikalla olisi enemmän kuin kolme piispaa, kun taas 1. apostolisessa säännössä ja Nikean kirkolliskokouksen 4. kanonissa edellytetään, että paikalla on kaksi tai kolme piispaa.⁴⁷ Antiokia ja Karthago ovat tässä ajattelussa jyrkempiä, Nikea ja apostolinen sääntö joustavampia.⁴⁸

Piispoilla on oikeus omalla alueellaan erottaa ihmisiä kirkollisesta yhteydestä (Antiokian synodin 6. kanoni). Näistä päätöksistä voi valittaa piispainkokoukselle. Piispat voivat myös palauttaa hiippakuntansa alueella kirkon yhteyteen henkilöitä, jotka ovat hädässä ja tarvitsevat esimerkiksi ehtoollista (Karthagon synodin 7. kanoni).⁴⁹

Piispat voivat asettaa alueensa papistoa toimituskieltoon (Sardikan synodin 14. kanoni ja Karthagon synodin 43. kanoni).⁵⁰ Vain piispa voi poistaa asettamansa toimituskiellon (32. Apostolinen sääntö).⁵¹ Piispalla on hiippakuntansa alueella lopullinen tuomiovalta papiston jäseniin (Karthagon synodin 62. kanoni).⁵² Tämän hiippakuntansa johtotehtävän ansiosta piispat voivat myös muuttaa alueensa diakoneille ja papeille asetettuja rangaistuksia (Ankyran synodin 2. kanoni).⁵³

Piispat vihkivät hiippakuntaansa rakennetut pyhätöt. Tämä käy ilmi Nikean II kirkolliskokouksen 7. kanonista, jossa määrätään, että vihittävässä kirkoissa tulee aina olla pyhäinjäännös.⁵⁴ Tämä käy myös epäsuorasti ilmi Karthagon synodin 6. kanonista, jossa pappeja kielletään vihkimästä temppeleitä.⁵⁵

46 PSK 1983, 31; PIK 1986, 93; Viscuso 2006, 68.

47 OKKS 1980, 39, 144; PSK 1983, 26, 83.

48 Tämän saman ovat huomanneet kanonien kommentoijat. Ks. Viscuso 2006, 67–68, 119.

49 PSK 1983, 23, 52.

50 PSK 1983, 44–45, 61.

51 OKKS 1980, 78; Viscuso 2006, 69–70.

52 PSK 1983, 70.

53 PSK 1983, 7.

54 OKKS 1980, 446.

55 PSK 1983, 51–52.

Piispojen tärkein tehtävä heidän hiippakuntansa toimimisen kannalta on alueensa diakoneista ja papeista huolehtiminen. Tämä huolehtiminen on sekä hengellistä että materiaalista. Tästä huolehtimistehtävästä puhuvat muun muassa 58. ja 59. Apostolinen sääntö.⁵⁶

Nämä tehtävät nähdään kanonisessa perinteessä tärkeinä ja niitä painotetaan hyvin paljon. Kanonisesta materiaalista huomattava osa käsittelee papistoa, josta huomattava osa liittyy heidän tehtäviin. Monet näistä papiston eri säikeille määritetyistä tehtävistä seuraavat heitä hierarkkisessa etenemisessä. Diakoniksi vihittäväälle tulee tiettyjä tehtäviä. Jos hänet myöhemmin vihitään papiksi, eivät nämä diakonin tehtävät poistu, vaan muuttuvat ja hän saa lisäksi papin tehtäviä. Sama myös piispaksi vihittäessä.

Papisto suomalaisessa kirkkolainsäädännössä

Papiston tehtävät ja rooli kirkon hallintorakenteessa

Vuoden 1918 asetuksessa määritellyt hallintoelimet ja kirkon sisäisen hallinnon rakenne ovat pysyneet yli sadan vuoden ajan pitkälti samana. Kirkon ylin, yleinen tai yhteinen hallinto, kuten sitä on kirkkolainsäädännössä eri aikoina nimitetty, kuuluu alusta alkaen kirkolliskokoukselle, kirkollishallitukselle ja piispoille (alkuun pelkästään piispalle, sittemmin hiippakuntapiispoille ja piispainkokoukselle). Näiden rinnalla on käytännön seurakuntaelämää koskeva piispallinen ja seurakuntahallinto.

Kirkkolainsäädännön mukaan Suomen ortodoksisen kirkon korkein hallinnollinen ja päättävä elin on kirkolliskokous, joka muodostuu pappis- ja maallikkojäsenistä.⁵⁷ Vuoden 1918 asetuksessa kirkolliskokouksen jäsenistä puolet on papistoa ja puolet maallikoita.⁵⁸ Vuoden 1969 lain seurauksena edustajaryhmien tasapaino muuttui siten, että kirkolliskokous on maallikkoenemmistöinen.⁵⁹ Kirkolliskokouksen teh-

⁵⁶ OKKS 1980, 106–107.

⁵⁷ A1918 17. §; A1925 17. §; L1969, 8. §.

⁵⁸ A1918 26. §. Vuoden 1925 asetuksen osalta kirkollishallitus täsmensi erikseen, että papisto ei voi ottaa osaa kirkolliskokouksen maallikkoedustajien vaaliin. Valmo 1935, 39.

⁵⁹ Vuoden 1918 asetuksessa kanttorit luettiin papistoon, mutta ei enää

tävät painottuvat kirkon toiminnan taloudellisten resurssien hallintaan ja ohjaamiseen sekä toiminnan suuntaamiseen ja arviointiin. Lisäksi kirkolliskokous päättää hengellisistä kysymyksistä yhdessä piispainkokouksen kanssa, valitsee piispat, hoitaa virallisia yhteyksiä maan hallitukseen sekä tekee lakeja koskevia esityksiä lainsäädäntöelimille. Kirkolliskokouksen merkityksen kirkon hallinnossa voi katsoa kasvaneen 2000-luvulla. Tähän on vaikuttanut kokoontumistiheyden muuttuminen vuosittaiseksi aiemman kerran kolmessa vuodessa tapahtuneen kokoontumisen sijaan.

Kirkon päivittäisen hallinnon kannalta keskeisin on kirkollishallitus. Se on toimeenpaneva hallintoelin, joka vastaa kirkolliskokouksen päätösten viemisestä käytäntöön. Kirkollishallituksen muodostavat hiippakuntapiispat sekä papiston ja maallikoiden edustajat.⁶⁰ Karjomaan luonnehtii kirkollishallitusta ”episkopaaliseksi, synodiseksi ja konsistoriaaliseksi kirkko-oikeudelliseksi järjestelmäksi”. Episkopaalisuus ja konsistoriaalisuus viittaavat siihen, että kirkollishallitus on pysyvä piispoista, papeista ja maallikoista muodostuva hallintoelin. Synodisuus puolestaan liittyy Karjomaan mukaan kirkollishallituksen rooliin hiippakuntien virallisena synodina.⁶¹ Karjomaan luonnehdinnassa synodisuus tai synodaalisuus ei näytä pohjautuvan piispallisuuteen vaan kirkollishallituksen edustuksellisuuteen koko kirkon ja kaikkien hiippakuntien yhteisenä hallintoelimenä.

Hiippakuntapiispat ovat itseoikeutetusti jäseninä kirkolliskokouksessa ja kirkollishallituksessa. Piispa (nykyisin arkkipiispa) toimii niissä puheenjohtajana. Piispat ovat muiden jäsenten kanssa tasaveroisia yleisen hallinnon elimissä.⁶² Vuoden 1918 asetuksessa huomioidaan mahdollisuus, että piispan ollessa estyneenä kirkollishallitus hoitaa yleistä hallintoa ilman piispaa pappisjäsenen johdolla mahdollisesti pitkäänkin.⁶³ Ajantasaisessa kirkkolainsäädännössä ei tunneta mahdollisuutta yhteisen hallinnon hoitamiseen ilman piispaa. Piispojen ohella papit ja diakonit osallistuvat yhteiseen hallintoon kirkolliskokouksessa

vuoden 1969 kirkkolaisissa. Kanttorit muodostavat oman ryhmänsä, jota voisi luonnehtia työntekijämaallikoiksi.

60 A1918 64. §; A1925 66. §; L1969 36. §; A1970 156. §; L2006 30. §.

61 Karjomaan 1982, 183.

62 J2007 34. §, 51.

63 A1918 69. §. Vuoden 1970 asetuksesta eteenpäin tällaista mahdollisuutta ei tunnisteta. Ks. A1970 159. §.

ja kirkollishallituksessa. Papistoon lukeutumisen lisäksi kirkkolainsäädännössä ei tunneta muita yleisen hallinnon pappisjäsenten valintakelpoisuuden kriteerejä.⁶⁴

Yhteiseen hallintoon kuuluu lisäksi piispainkokous, jonka puheenjohtajana toimii arkkipiispa. Piispainkokouksen tai piispainsynodin (Karjomaan käsitteistöä mukaillen) jäseniä ovat vain hiippakunta-piispat. Apulaispiispalla, eläköityneillä piispoilla ja kirkon lakimiehellä on piispainkokouksessa puheoikeus. Piispainkokouksella on itsenäisyyttä lähinnä papiston rankaisemiseen, jumalanpalvelusaineistoihin ja kirkon ulkosuhteisiin liittyvissä kysymyksissä.⁶⁵ Suhteessa muuhun yhteiseen hallintoon, piispainkokous on valmisteleva elin. Se myös valvoo yleisen hallinnon päätösten oikeaoppisuutta ja kanonisuutta. Tarvittaessa piispainkokous palauttaa opin tai kanonien kanssa ristiriidassa olevat päätökset uudelleen käsiteltäväksi.⁶⁶ Aiemmassa kirkkolainsäädännössä piispat ovat osallistuneet papiston kurinpidolliseen tutkintaan ja rankaisemiseen kirkollisessa ylioikeudessa. Alemmalla papistolla ja maallikoilla puolestaan on ollut edustus sekä alemmassa että ylemmässä kirkollisessa tuomioistuimessa.⁶⁷ Nykyinen lainsäädäntö ei tunne kirkollista oikeutta.⁶⁸ Ajantasaisessa kirkkolaisessa papiston kurinpidolliset toimet kuuluvat piispainkokoukselle ja hiippakunta-piispalle sekä jossain määrin seurakuntaneuvostolle papiston työsuhteen päättämistä koskevista asioista.⁶⁹

64 Lavea ymmärrys vaalikelpoisuudesta on kirjattu vuoden 1918 asetukseen, jossa papiston kirkolliskokousedustajiksi vaalikelpoisia ovat ”kaikki kirkkokunnan kirkollishallituksen alaiset sekä vakinaiset ja ylimääräisinä palvelevat että virasta eronneet papit, diakonit ja lukkarit, niin myös lähetyssaarnaajat ja katekeetat”. A1918 25. §. Vaalikelpoisiksi pappisjäseniksi luetaan nykyisin vain diakonit ja papit. On siis esim. mahdollista, että yhteisen hallinnon pappisjäsenet olisivat oman toimen ohella seurakunnassa avustavia diakoneja.

65 Piispainkokous vahvistaa kirkolliskokouksen suorittaman piispanvaalin sekä asettaa ja vihkii piispat, hyväksyy jumalanpalveluskirjat ja päättää papistoa koskevista rankaisuista (toimituskiellot, pappeuden menettäminen). L2006 26. §; J2007 47. §.

66 L2006 26. §. Ks. myös A1918 72. §; A1970 161. §.

67 Alkuun kirkollinen alioikeus oli kirkollishallituksen vastuulla, mutta vuoden 1969 laissa muodostettiin pappis- ja maallikkojäsenistä koostuva erillinen alioikeus. A1918 84-85. §; A1925, 85. §; L1969 42. §; A1970 223. §.

68 Käynnissä olevan kirkkolain valmistelussa on esitetty kanonisen toimikunnan perustamista muun muassa papiston kurinpidollisten asioiden käsittelyä varten. Ortodoksisen kirkon lakihanke 2022, 17–18.

69 L2006 26. §, 94.

Yleisen hallinnon ohella kirkkolainsäädännössä korostuu seurakuntahallinto. Siitä vastaavat vuoden 1918 asetuksesta alkaen seurakunnankokous, -valtuusto ja -neuvosto. Muutosta niiden osalta on tapahtunut lähinnä seurakunnankokouksen toimivallan piirissä olevien tehtävien siirtymisessä valtuustolle sekä valtuuston ja neuvoston tehtävien täsmentymisessä ja lisääntymisessä. Vuoden 2006 kirkkolaki ei enää tunne seurakunnankokousta.⁷⁰ Seurakuntahallinnossa maallikoilla on yleistä hallintoa korostuneempi rooli. Papistosta hallinnollisia velvollisuuksia seurakuntahallinnossa on pääasiallisesti vain kirkkoherralla.

Huolimatta yhteisen ja seurakuntahallinnon keskeisyydestä kirkkolainsäädännössä, vuoden 2006 kirkkolaissa todetaan, että kirkon perusyksikkö on hiippakunta.⁷¹ Hiippakuntakeskeisyyden toteaminen ei kuitenkaan ole muuttanut hallinnollisia vastuita eikä hallintorakennetta: pääpaino on edelleen yhteisessä hallinnossa ja seurakuntahallinnossa. Kirkkolainsäädäntö ei myöskään sisällä hiippakunnallisia hallintoelimiä.⁷² Vuoden 2006 laki tosin tuntee hiippakuntaneuvoston, jolla ei kuitenkaan ole hallinnollisia vastuita eikä toimeenpanovaltaa. Sen tehtävänä on auttaa piispaa koordinoimaan hiippakunnan ja seurakuntien hallintoa.⁷³

Hiippakuntapiispat kaitsevat hiippakuntansa seurakuntia, luostareita, seurakuntien työntekijöitä ja seurakuntalaisia, jotta ortodoksinen usko ja elämä toteutuisivat puhtaana ja väärentämättömänä.⁷⁴ Kaitsennallisuus ilmenee kirkkolainsäädännössä piispan tehtäväkuvauksissa käytettävissä verbeissä, joita ovat valvominen, vaaliminen, edistäminen, tukeminen, ohjaaminen ja huolehtiminen.⁷⁵ Hiippakunnan johtamisessa on kyse enemmän kaitsennallisesta kuin hallinnollisesta tehtä-

70 Suomen ortodoksisen kirkon hallinnonuudistusprosessissa on 2010-luvulla pohdittu seurakunnankokouksen palauttamista kirkkolainsäädäntöön seurakuntalaisten keskustelufoorumina, jolla ei olisi päätösvaltaa. Takala 2015, 69–71.

71 L2006 6. §.

72 Tämä ilmenee hyvin Karjomaan (1982, 184–185) kuvauksesta hiippakunnista kirkon järjestysmuodon ja hallinnon yleisesityksessä, jossa hiippakunnilla on rakenteellinen merkitys ilman hallinnollista roolia.

73 L2006 41. §; J2007 68. §.

74 A1918 125. §, 126; J2007 63. §.

75 Ks. esim. A1918 125. §, 126. §; A1970 135. §, 147, 148; L2006 39. §; J2007 63. §.

västä. Kaitseennallisuus yhdistyy piispan hallinnollisiin tehtäviin kenties selkeimmin seurakunnantarkastuksessa, jonka hiippakuntapiispa suorittaa määrävuosina hiippakuntansa jokaisessa seurakunnassa.⁷⁶ Selkeästi hallinnollisina tehtävinä piispa vahvistaa seurakunnanvaltuuston puheenjohtajan vaalin, määrää tarvittaessa valtuuston täydennysvaalin ja suorittaa papin- ja kanttorinvaalin ehdokasasettelun.⁷⁷ Nykyisessä kirkkolaisissa piispan seurakunnan työntekijöihin kohdistuvat hallinnolliset vastuut rajautuvat papiston ja kanttorien työsuhteita, loma- ja sijaisjärjestelyjä sekä terveystarkastukseen ohjaamista koskeviin asioihin.⁷⁸ Varhaisimmassa lainsäädännössä piispa on tarvittaessa ohjannut seurakuntapapiston tehtävien jakoa.⁷⁹ Lisäksi hiippakuntapiispa tekee kirkollishallitukselle esitykset hiippakuntansa seurakuntien alueisiin, perustamiseen ja lakkauttamiseen liittyvistä asioista.⁸⁰ Hiippakuntapiispat myös päättävät papiston jäsenen siirtymisestä toiseen hiippakuntaan, esimerkiksi toisen hiippakunnan seurakuntaan työllistyessä.⁸¹

Kirkkolainsäädännön kuvaamassa seurakuntahallinnossa korostuu kirkkoherran tehtävä. Jokaisessa seurakunnassa esimiehenä on kirkkoherra.⁸² Seurakunnan yhteisten asioiden hoito tapahtuu seurakunnankokouksen, -valtuuston ja -neuvoston kautta.⁸³ Kirkkoherra on seurakunnanvaltuuston itseoikeutettu jäsen ja toimii seurakunnankokouksen ja -neuvoston puheenjohtajana (vuoden 2006 kirkkolakiin asti myös valtuuston puheenjohtajana). Työsuhteessa oleva papisto

76 Ajantasaisessa lainsäädännössä seurakunnantarkastus määritellään seuraavasti: "Seurakunnantarkastuksen tarkoituksena on edistää seurakunnan hengellistä elämää, kristillistä kasvatusta sekä hallinnollista ja taloudellista kehitystä." J2007 72. §.

77 L2006 55. §, 63; J2007 81. § L1969 17. §. Aikaisemmin piispa on vahvistanut vaalin vasta säädettyjen koevuosien jälkeen. Ajantasainen lainsäädäntö ei tunne koevuosijärjestelmää.

78 L2006 39. §; J2007 63. §.

79 Vuoden 1918 asetuksessa seurakunnan papisto sopii keskenään tehtävistään. Piispa ratkaisee työnjakoon liittyvät erimielisyydet. A1918 154. §. Vuoden 1970 asetuksessa papiston työnjaon vahvistaminen on siirtynyt kirkollishallitukselle. A1970 25. §. Nykyisessä lainsäädännössä papiston työjohto on kirkkoherralla.

80 L2006 7. §, 9; J2007 15. §, 18. §.

81 J2007 69. §.

82 A1918 144. §; L1969 13. §.

83 A1918 196–198. §; J2007 75. §.

on aiemmin kuulunut itseoikeutetusti seurakunnanneuvostoon.⁸⁴ Nykyisin heidän edustajallaan on neuvostossa läsnäolo- ja puheoikeus.⁸⁵

Papistolla kokonaisuutena on yleinen velvollisuus osallistua seurakunnan tehtävien hoitamiseen yhdessä seurakunnan hallintoelinten kanssa.⁸⁶ Muusta papistosta erityisiä tehtäviä ja vastuita kuuluu lähinnä kappeliseurakunnan papille.⁸⁷ Seurakunnassa papin tehtäviä hoitavat pääsääntöisesti oman seurakunnan papit. Erityisesti tarpeesta tai toiveesta myös vieraan seurakunnan pappi voi hoitaa seurakunnassa papillisia tehtäviä.⁸⁸ Syrjäseutujen sielunhoidosta ja jumalanpalveluksista huolehtinut matkapapisto toimi aiemmassa kirkkolainsäädännössä seurakuntarakenteen ja -hallinnon ulkopuolella suoraan kirkollishallituksen alaisuudessa.⁸⁹ Matkapapistojärjestelmä lakkautettiin vuoden 2006 kirkkolain myötä.

Kirkkolainsäädännön sanamuodoissa korostuu kaikilla hallinnon tasoilla yhtäältä papiston ja hallintoelinten yhteistoiminnallisuus toisaalta hallintoelinten sisäinen demokraattisuus. Kirkolliskokouksen vaalin perusteella säädettyssä järjestyksessä ylintä tai yleistä hallintoa kirkossa käyttävät piispat ja kirkollishallitus.⁹⁰ Hengellisistä asioista päättävät piispainkokous ja kirkolliskokous yhdessä.⁹¹ Piispojen ja yleisen hallinnon elinten roolit ja toimivaltaoikeudet muodostavat kokonaisuuden, jossa arkkipiispa yhdessä muiden piispojen kanssa johtaa kirkkoa yhteisesti yhteisten hallintoelinten (kirkolliskokous ja kirkollishallitus) kanssa, joiden jäseniä he ovat itseoikeutetusti yhdessä alemman papiston (papit ja diakonit) ja maallikoiden vaalilla valittujen edustajien kanssa.⁹² Yhteisen hallinnon elimissä toimivat

84 A1918 237. §; L1969 29. §.

85 J2007 93. §.

86 A1918 8. §; L1969 4. §.

87 Kappeliseurakunnan papista ja kappelineuvostosta ks. J2007 16. §.

88 A1918 157. §; A1970 19. §.

89 A1918 190–195. §; A1970 88–89. §.

90 A1918 2. §; L1969 6. §.

91 L1969, 8. §.

92 Yhteistoiminnallisuus ja hallinnon kollegiaalisuuden periaate näkyy erinomaisesti ajantasaisen lain määritelmässä arkkipiispasta: ”Arkkipiispa on kirkon esipaimen, jonka tehtävänä on johtaa arkkipiispakuntaa yhdessä kirkolliskokouksen, piispainkokouksen ja kirkollishallituksen kanssa kirkon perinteen ja ortodoksisen kirkon muiden sääntöjen sekä tämän lain ja kirkkojärjestyksen mukaan.” L2006 29. §.

henkilöt ovat keskenään tasa-arvoisia riippumatta siitä kuuluvatko he papistoon vai maallikoihin.

Seurakunnan hallinnosta vastaavat lakisääteiset hallintoelimet (seurakunnanvaltuusto, seurakunnanneuvosto) ja muut toimielimet (lautakunnat, toimikunnat, kappelineuvostot) yhdessä kirkkoherran ja seurakunnan muiden työntekijöiden kanssa. Yhteistoiminnallisuuden periaatteen mukaisesti ajantasainen kirkkolaki toteaa, että seurakunta huolehtii kollektiivisesti alueellaan kirkon tehtävän toteuttamisesta.⁹³ Kirkkoherra johtaa seurakuntaa ja osallistuu hallintoon. Toisin kuin kirkon yhteinen hallinto, seurakuntahallinto on pääasiassa luottamustehtäviin valittujen maallikoiden vastuulla. Myös seurakunnan hallintoelimet ovat järjestykseltään demokraattisia. Vaikka seurakunta on hallinnollisesti verrattain itsenäinen, seurakuntahallintoon sisältyy hiippakuntapiispan ja seurakunnan välistä yhteistoimintaa hallinnollisissa prosesseissa ja etenkin kaitsennallisesti.

Pappina toimimisen edellytykset

Huolimatta piispan ja etenkin kirkkoherran laajoista hallinnollisista vastuista, papin tehtävä on kirkkolain mukaan luonteeltaan pastoraalinen. Vuoden 1969 lain mukaan pappi on ”ennen kaikkea sielunpaimen sekä seurakuntalaistensa myötäeläjä ja kanssakärsijä.”⁹⁴ Piispa puolestaan on apostoleilta perityn vallan nojalla esipaimen.⁹⁵ Luonnehdinta vahvistaa edellä tehtyä havaintoa piispan kaitsennallisesta roolista.

Piispan paimentehtävään kohdistuvat odotukset ovat johdettavissa piispoja ja piispainkokousta koskevista lainkohdista. Piispat yhdessä johtavat kirkkoa ”Raamatun, perimätiedon, dogmien, kanonien ja muiden kirkollisten sääntöjen sekä kirkkokuntaa koskevien säädösten mukaisesti”.⁹⁶ Toisin sanoen, piispojen odotetaan johtavan kirkkoa kollegiaalisesti kirkkolain ensimmäisessä pykälässä osoitetuissa rajoissa. Arkkipiispan erityisenä vastuuna on huolehtia, että kirkon hallintoa johdetaan lainmukaisesti.⁹⁷ Synodaalisuuden periaatteen mukaisesti

93 L2006 44. §; J2007 75. §.

94 L1969 15. §.

95 A1918 122. §; L1969 37. §.

96 L1969 37. §; L2006 29., 39. §.

97 A1970 147. §.

piispainkokouksen valtuuksiin kuuluu piispanvaalin kanoninen vahvistaminen ja päätöksen tekeminen valitun henkilön vihkimisestä piispaksi. Kanonisen yhteyden ilmauksena arkkipiispan vaalin vahvistaa ekumeeninen patriarkaatti. Piispainkokous myös käsittelee piispoja vastaan osoitetut opilliset ja kanoniset syytteet. Piispainkokous siis valvoo sekä uuden piispan kanonisten edellytysten täyttymistä että jo vihittyjen piispojen pysymistä kirkon dogmaattis-kanonisissa rajoissa.⁹⁸ Täysivaltaisuuden varmistamiseksi ja synodaalisuuden periaatteen mukaisesti piispainkokousta täydennetään tarvittaessa ekumeenisen patriarkan osoittamalla lisäjäsenellä.⁹⁹

Papin virkaan ja toimeen kuuluvat tehtävät ovat kirkkolainsäädännön mukaan kristillinen kasvatus, opetus ja sielunhoito.¹⁰⁰ Kirkkoherran tehtäväkuvaus edustaa kokonaisvaltaista ymmärrystä liturgiasta, pastoraalisista ja kasvatuksellisista tehtävistä. Niiden voi katsoa sisältyvän muidenkin kuin seurakunnan esimiehenä toimivien pappien velvollisuuksiin, kuitenkin ilman kirkkoherralle kuuluvaa kokonaisvastuuta.¹⁰¹ Kiteyttäen voidaan todeta, että pappina toimiminen edellyttää kykyä kasvatuksellisten, opetuksellisten, liturgisten ja pastoraalisten tehtävien hoitamiseen.

Esi- ja sielunpaimenten tehtäväkuvausten lisäksi kirkkolainsäädännössä on kaksi aihekokonaisuutta, joissa käsitellään pappina toimimisen edellytyksiä. Näistä ensimmäinen on virantäyttöön liittyvä kelpoisuus. Vuoden 1970 asetuksessa papiksi valittavalta edellytetään virkaan vaadittava pätevyys, kielitaito ja lääkärintodistus, joka osoittaa, että viranhoito voi tapahtua esteettä.¹⁰² Ajantasaisessa kirkkolaissa valintakelpoisuuden kriteerin muodostavat pappisvihkimys ja riittävä teologinen koulutus.¹⁰³ Lisäksi ikä muodostaa papin osalta kelpoisuuskriteerin: pappi voi toimia seurakunnan virassa tai toimessa vain eläkeikänsä asti.¹⁰⁴ Piispan virka sen sijaan on elinikäinen.¹⁰⁵

98 A1970 167. §; L 2006 26. §; KJ2007 65. §.

99 L1969 37. §; A1970 168. §; L2006 27. §.

100 J2007 9. §. Ks. myös A1918 160. §; A1970 15. §; J2007 3–4. §.

101 A1918 150–152. §; A1970 23–24. §; L2006 61. §.

102 A1970 37. §.

103 J2007 132. §.

104 L1969 20. §.

105 A1918 124. §; L1969 35. §.

Toinen pappina toimimisen edellytyksiä käsittelevä aihekokonaisuus sisältyy kirkollista oikeutta koskeviin kirkkolainsäädännön osuuksiin. Pappiin kohdistuvat odotukset tulevat seikkaperäisimmin esille vuoden 1969 kirkkolaissa, jossa kuvataan kirkollisen oikeudenkäytön perusteena olevaa papin epäsoveliasta käytöstä ja tehtävien laiminlyöntiä.¹⁰⁶ Niistä voidaan muodostaa kuva pappina toimimisen edellytyksistä. Papin tulee:

- edustaa uskontunnustusta ja kirkon kanonista rakennetta opetuksessaan ja mielipiteissään;
- osoittaa kuuliaisuutta esimiehille;
- osoittaa luottamuksellisuutta hänelle synnintunnustuksessa ja sielunhoidossa uskotuissa asioissa;
- hoitaa täsmällisesti jumalanpalvelukset, sakramentit, sielunhoito ja muut tehtävät;
- hoitaa tunnollisesti kirkonkirjojen pitäminen;
- pitäytyä erossa papille sopimattomista toimista ja elinkeinoista sekä oikeudenkäynneistä;
- viettää siveellistä ja paheetonta elämää sopuisasti virkaveljien ja seurakuntalaisten kanssa.

Pappi ei saa:

- havitella papinvirkaa lahjonnalla, toisten panettelulla tai vehkeilyillä;
- edistää asioitaan oikeudellisesti ja viranhoidossa omaa etua tavoitellen ja oikeudettomia hyvikkeitä havitellen;
- esiintyä juopuneena eikä muutenkaan käyttäytyä sopimattomasti tai aiheuttaa pahennusta virantoimituksessa eikä sen ulkopuolella;
- laiminlyödä tai kieltäytyä velvollisuuksistaan;
- poiketa kirkollisten toimitusten määrätystä toimitusjärjestyksestä;
- rikkoa papillisen virkansa velvollisuuksia millään laittomuudella.

106 L1969 44—51. §

Ajantasainen kirkkolaki määrittelee papiston yleiset velvollisuudet verrattain yleisesti:

Pappi, diakoni ja kanttori eivät saa opettaa, liittää saarnaansa tai levittää mielipiteitä, jotka ovat vastoin kirkon tunnustusta tai kanonista rakennetta. Heidän on käyttäydyttävä työtehtävissään ja niiden ulkopuolella asemansa edellyttämällä tavalla.¹⁰⁷

Voidaan olettaa, että ”käyttäytyminen aseman edellyttämällä tavalla” kattaa myös vuoden 1969 kirkkolaissa ilmaistut pappiin kohdistuvat odotukset. Muotoilu jättää kuitenkin tulkinnanvaraa.

Rajatusti papistoa koskevien kohtien lisäksi seurakunnan neuvoston jäseniin vuosien 1918, 1925 ja 1970 asetuksissa kohdistuvat vaatimukset koskevat myös neuvoston pappisjäseniä. Heiltäkin odotetaan esikuvallisuutta, seurakuntalaisista huolehtimista, kirkollisen elämän viettämisen valvomista sekä toimeliaisuutta taistelussa seurakunnan hyvinvointia uhkaavia asioita kuten paheita, siveettömyyttä, ja uskonnollisen mielenlaadun puutetta vastaan.¹⁰⁸

Pappina toimiminen edellyttää laissa, asetuksessa ja kirkkojärjestyksessä kuvattujen velvollisuuksien täyttämistä. Kirkkolain ensimmäiseen pykälään liittyen kirkkolainsäädännössä täsmennetään, että papin tehtävistä ja piispan kelpoisuudesta määrätään tarkemmin kanoneissa.¹⁰⁹ Kanoneissa mainitut tehtävät ja kelpoisuusehdot eivät sisälly kirkkolainsäädäntöön.

107 L2006 109. §. Muotoilu on pitkälti samanlainen kuin vuoden 1925 asetuksessa, jonka mukaan kirkollisessa oikeudessa tutkitaan ja tuomitaan pappi tai diakoni, joka ”opettaa tai levittää semmoista mielipidettä, joka on ortodoksisen itämaisen katolisen kirkon uskontunnustusta vastaan, on huolimaton hengellisissä tehtävissään tai ne laiminlyö, ei noudata esimiestensä laillisia määräyksiä taikka tekee itsensä syyppääksi huonoon käytökseen tai rikkoo rippisalaisuuden [- -].” A1925, 87. §.

108 A1918 247–248. §; A1925 247–248. §; A1970 117. §.

109 A1918 123, 141. §; L1969 15. §; A1970 134. §; J2007 2. §.

Johtopäätökset ja pohdinta

Olemme edellä tutkineet miten kanoninen perinne ja suomalainen kirkkolainsäädäntö säätelevät Suomen ortodoksisen kirkon papiston asemaa ja hallinnollisia tehtäviä. Kanonit ja kirkkolaki edustavat niiden osalta monella tapaa erilaista ymmärrystä.

Kanoninen traditio on korostuneen piispakeskeinen. Hallinnollisesti se näkyy paikalliskirkon hiippakuntakeskeisyytenä, jossa hiippakunta on seurakuntien ylin päättävä elin ja piispa myös seurakuntien esimies. Kanonien mukaan paikalliskirkon ylintä valtaa käyttää piispainkokous, jolle on kokonaisuudessaan uskottu paikallisen kirkon hallinta. Kirkkolainsäädännön perusteella Suomen ortodoksisessa kirkossa korkeinta valtaa käyttää maallikkoenemmistöinen kirkolliskokous. Kirkolliskokouksen päätösten toimeenpanosta vastaa kirkollishallitus, jonka hallintoon osallistuvat hiippakuntapiispojen lisäksi maallikkojen ja papiston edustajat. Vaikka hiippakunnan keskeisyyttä korostava ajantasainen kirkkolaki korostaa piispan asemaa ja tehtävää kirkossa, sen mukainen hallintorakenne ei ole piispa- eikä hiippakuntakeskeinen. Kirkollisessa lainsäädännössä seurakunta on käytännön toiminnan kannalta hiippakuntaa keskeisempi perusyksikkö. Seurakunnat ovat hallinnollisesti lähes riippumattomia hiippakunnista, eikä piispalla ei ole toimivaltaa seurakunnan päätöksenteossa ja johdossa muuten kuin tiettyjen päätösten valmistelijana ja vahvistajana.

Hallinnollisen autonomisuuden sijaan kirkkolainsäädäntö tunnustaa piispojen itsenäisyyden kanonisissa ja opillisissa kysymyksissä. Niitä koskevat kirkolliskokouksen päätökset alistetaan piispainkokouksen hyväksyttäväksi ja vahvistettaviksi. Jos piispat eivät vahvista päätöstä, asia raukeaa. Piispoilla ei näin ollen näyttäisikään olevan täyttä hallinnollista itsenäisyyttä kanonisissa ja opillisissa päätöksissä. Käytännössä piispat ovat riippumattomia muista hallintoelimistä ainoastaan papiston jäsenten kurinpitotoimista kuten toimituskielloista ja pappeuden menettämisestä (ja palauttamisesta) päättäessään.

Kanoninen perinne ei tunne kirkkoherran toimea, jolla suomalaisessa kirkkolainsäädännössä on sangen keskeinen rooli seurakunnan hallinnossa. Kirkkoherra on seurakunnan esimies, joka

vastaa seurakunnan hallinnosta, taloudesta ja toiminnasta yhteistyössä seurakunnan muun hallinnon ja siihen osallistuvien kanssa. Kirkkoherra on mukana kaikissa seurakunnan hallintoelimissä ja kuuluu jäsenenä myös hiippakuntaneuvostoon. Kirkkoherran laajat seurakuntahallinnon ja -talouden sekä liturgiset, pastoraaliset ja opetukselliset tehtävät rinnastuvat kanonisessa perinteessä lähinnä piispan tai apulaispiispan tehtäviin. Rinnastus on mielestäme perusteltu, koska kirkollisessa lainsäädännössä piispalla, toisin kuin kirkkoherralla, ei käytännössä ole osallisuutta seurakuntaelämän ohjaamiseen ja hallintoon kanonisen perinteenkin tunnistamisissa laajuuksissa.

Kanoninen traditio ilmaisee papiston liturgiset, pastoraaliset ja opetukselliset velvollisuudet sekä pappina toimimisen edellytykset yksityiskohtaisemmin kuin kirkkolainsäädäntö. Kanoninen traditio ja kirkkolainsäädäntö ovat silti yhdenmukaisia papiston tehtävien ja pappiin kohdistuvien vaatimusten osalta. Keskeinen ero koskee pappien ja diakonien hallinnollista asemaa. Kanonisessa traditiossa heidän hallinnollinen asemansa on hyvin kapea, joskin diakonilla on rooli piispan avustajana hallinnollisissa tehtävissä. Suomalaisessa kirkkolainsäädännössä sen sijaan edellytetään, että papit ja diakonit osallistuvat kirkon yleiseen hallintoon (kirkolliskokous ja kirkollishallitus).

Kanonisen perinteen ja suomalaisen kirkkolainsäädännön edustamat hallinnon mallit sekä käsitykset papiston tehtävistä hallinnossa poikkeavat toisistaan. Kanonisessa perinteessä korostuu piispa- ja hiippakuntakeskeisyys, piispojen synodaalisuus ja hierarkkisuus. Kirkkolainsäädännössä määrääviä periaatteita ovat yhteistoiminnallisuus, demokraattisuus ja seurakuntakeskeisyys sekä maallikkojen ja papiston laaja osallistuminen hallinnon kaikilla tasoilla.

Vuonna 1923 Suomen ortodoksiselle kirkolle autonomian myöntäneessä Tomos-asiakirjassa edellytetään, että paikalliskirkkoa koskeva lainsäädäntö ei ole ristiriidassa kirkon kanonisen perinteen kanssa. Käytännössä tunnustetaan, että tällainen ristiriita on mahdollinen. Suomessa kanonisen perinteen ja kirkkolainsäädännön ristiriidan voidaan todeta olevan myös tosiasiallinen. Tämä tulee näkyviin esimerkiksi kirkon hallinnon perusrakenteesta sekä piispojen ja muun papiston hallinnollisesta asemasta vallitsevista eroavista käsityksistä

ja niiden mukaisesta hallinnon käytännöstä. On paikallaan kysyä, miten havaittuihin eroihin tulisi suhtautua. Toisin sanoen, miten asenoidutaan lainsäädäntöprosesseissakin ilmaistuun tarpeeseen sovittaa kanonista perinnettä ja kansallista lainsäädäntöä.

Yksi mahdollisuus on peräänkuuluttaa suurempaa kuuliaisuutta kanoniselle perinteelle kirkon hallinnon järjestämisessä, ja yrittää siten vapautua kanonisen perinteen lainsäädäntöön sovittamisen ongelmallisuudesta. Kanonisuuden vaatimukseen sisältyvän kriittisyyden voimakkuudesta riippuen Suomen ortodoksisen kirkon hallinnon nykyinen malli näyttäytyisi kenties lievimmilläänkin joiltain osin epäkanonisena, mahdollisesti jopa kanonien vastaisena. Kanonisen tradition pohjalta toimiva kirkon hallinto eroaisi paljon Suomen ortodoksisen kirkon nykyisen lainsäädännön järjestyksestä. Kanoneja kirjaimellisesti seuraava hallinto olisi kokonaiskirkon ja hiippakuntien tasolla täysin piispajohtoinen. Korkeinta hallinnollista ja taloudellista valtaa käyttäisivät piispainkokous ja hiippakuntapiispat. Seurakunnat olisivat suoraan hiippakuntien alaisuudessa, jolloin niiden itsenäisyys omista asioistaan päättämässä vähenisi merkittävästi. Seurakuntatason johto voitaisiin uskoa apulaispiispalle, kenties myös vastaavassa asemassa olevalle papille. Maallikot eivät osallistuisi kirkon hallintoon, mutta diakoneilla olisi hallinnossa avustajan rooli. Mahdollisesti piispallista hallintoa auttaisivat vailla itsenäistä toimi- ja päätösvaltaa olevat elimet, jotka hoitaisivat tiettyjä piispan niille delegoimia tehtäviä. Nykyisen kirkkolainsäädännön tuntema hiippakuntaneuvosto muistuttaisi lähinnä tällaista elintä.

Tietyvästi vuoden 1918 jälkeisissä hallinnonuudistuksen prosesseissa ei ole esitetty, että Suomen ortodoksisen kirkon hallinto pitäisi järjestää yksinomaan kanonisen perinteen säädösten mukaisesti. Voidaan perustellusti kysyä, olisiko sellainen edes mahdollista. Jos tavoitteena olisi rakentaa kirkon hallinto pääasiallisesti kanonisen perinteen säädösten viitoittamalla tavalla, edellyttäisi se uudenlaista tulkintaa kirkon yhteiskunnallisesta asemasta. Pidämme epätodennäköisenä, että kanonisen perinteen ja kansallisen lainsäädännön yhteensovittamista lähdetäisiin Suomen ortodoksisen kirkon piirissä jatkossa hakemaan tavoilla, jotka edellyttäisivät esimerkiksi kirkon julkisoikeudellisen aseman radikaalia uudelleenarviointia. Todennäköistä on, että hyväksytään kanonisen perinteen ja maallisen lainsäädä-

dännön jännitteisyys, mutta hallinonuudistuksen prosesseissa etsitään keinoja niiden nykyistä parempaan sovittamiseen. Tämä on linja, jota on tähän asti noudatettu kirkollisen lainsäädännön uudistamisen vaiheissa.

Periaatteellisella tasolla kanoninen perinne ja kirkkolaki käsittelevät yhtä ja samaa kirkollisen toiminnan aluetta, myös samoja hallinnollisia tehtäviä. Siinä missä kanonisessa traditiossa nämä tehtävät on uskottu lähes yksinomaan piispoille, kirkkolaki uskoo niiden hoitamisen eri toimielimille, hallituksille ja kokouksille, joihin piispojen lisäksi osallistuvat omissa rooleissaan myös muu papisto ja maallikot. Suomen ortodoksisen kirkon lainsäädäntö tunnistaa kanonisessa perinteessä kirkon elämän kannalta keskeiset toiminnot (liturgiset, pastoraaliset, opetukselliset ja hallinnolliset tehtävät ja vastuut), toimijat (kolmisäikeinen virka, maallikot) ja elimet (piispainkokous, hiippakunta). Vaikka kirkkolainsäädännön mukainen järjestys ei kaikilta osin noudatakaan kanonisissa säädöksissä kuvattua rakennetta, sovittamisen kysymyksen äärellä on tarpeellista pohtia, mikä merkitys kanonisuuden periaatteen toteutumiselle on sillä, että lainsäätäjä tunnistaa kanonisen perinteen kannalta luovuttamattomat kirkollisen elämän ja järjestyksen ainekset.

Lyhenteet

OKKS	Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen
PSK	Paikallissynodien kanonit
PIK	Pyhien isien kanonit

Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

Kirkkolainsäädäntö

A1918. Asetus Suomen kreikkalais-katolisesta kirkkokunnasta 26.11.1918. Suomen asetuskokoelma 185. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1919.

A1925. Asetus vuonna Suomen kreikkalais-katolisesta kirkkokunnasta 1918 annetun asetuksen muuttamisesta. Suomen asetuskokoelma 47/1925.

A1970. Asetus ortodoksisesta kirkkokunnasta 6.3.1970/179. Ortodoksista kirkkokuntaa koskevia säädöksiä ja määräyksiä. Toim. Timo Parrukoski. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto 1989. 33–90

J2007. Ortodoksisen kirkon kirkkojärjestys 12.12.2006/174 v. 2007. Finlex.fi. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070174>. Luettu 27.3.2023.

L1969. Laki ortodoksisesta kirkkokunnasta 8.8.1969/521. Ortodoksista kirkkokuntaa koskevia säädöksiä ja määräyksiä. Toim. Timo Parrukoski. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto 1989. 12–32.

L2006. Laki ortodoksisesta kirkosta 10.11.2006/985. Finlex.fi. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060985>. Luettu 27.3.2023.

Kanonisen perinteen lähteet

Ortodoksisen kirkon kanonit selityksineen. Antti Inkinen (Suom.). Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto. 1980.

Paikallissynodioiden kanonit. Johannes Seppälä (Suom.). Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto. 1983.

Pyhiin isien kanonit. Johannes Seppälä (Suom.). Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto. 1986.

Tomos 6.7.1923. Ortodoksista kirkkokuntaa koskevia säädöksiä ja määräyksiä. Toim. Timo Parrukoski. Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto 1989. 10–12.

Muut lähteet

- Hallintovaliokunta (1997). Hallintovaliokunnan mietintö 22/1997 vp. Hallituksen esitys laiksi ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain muuttamisesta. Eduskunta.fi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/havm_22+1997.pdf Luettu 1.8.2023.
- Jumalallinen liturgia (2012). Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvosto.
- Lausuntopalvelu.fi (2022). Lausuntopyynnöt ortodoksisesta kirkosta annetun lain ja kirkkojärjestyksen säännösten muuttamisesta, 172/06/2022. <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?p roposalId=d1f8807b-b023-4f74-a469-0559e1f45f2f>. Luettu 27.3.2023.
- Ortodoksisen kirkon lakihanke (2022). Ortodoksisen kirkon lakihanketta koskeva tutkimusraportti. Itä-Suomen yliopiston tutkimusprojekti. Itä-Suomen yliopisto 22.8.2022. Lausuntopalvelu.fi. file:///C:/Users/pmetso/Downloads/Ortodoksisen%20kirkon%20lakihanketta%20koskeva%20tutkimusraportti-2.pdf. Luettu 27.3.2023.
- Suomen ortodoksisen kirkon piispainkokouksen pöytäkirja 1/2022 (15.3.2022). https://ort.fi/sites/default/files/2022-03/Piispainkokouksen%20po%CC%88yta%CC%88kirja_1_22_15.3.2022_0.pdf. Luettu 14.3.2023.
- Valmo, Nikolai (1935). Suomen ortodoksinen arkkipiispakunta. Kokoelma voimassaolevia säännöksiä Suomen ortodoksisesta arkkipiispakunnasta. Helsinki.

Kirjallisuus

- Fyrqvist, Sami (2019). *Kanonien soveltaminen papiston kurinpitotoimissa arkkipiispa Paavalin kaudella (1960–1987)*. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Painamaton.
- Hakkarainen, Jarmo (2008). *Haavoitettu parantaja. Ortodoksinen pappi sielujen lääkärinä Kristuksessa*. Omakustanne.
- Heikkilä, Jelisei (2020). Kanonisia havaintoja Suomen ortodoksisen kirkkohallituksen 19.2.2020 tekemän päätöksen edellyttämää[n] asiantuntijaselvitykseen. <https://ort.fi/sites/default/files/2020-06/Kanonisia%20havaintoja%20asiantuntijalausuntoon%2C%20Heikkil%C3%A4%20Jelisei.pdf>. Katsottu 14.3.2023.
- Heith-Stade, David (2014). *The Rudder of the Church. A Study of the Theory of Canon Law in the Pedalion*. Lund: Media-Tryck.

- Ikäheimo, Risto (2020). Kanonisen oikeuden ja yleisen työlainsäädännön rajamailla. *Ortodoksia* 60. 61–73.
- Johannes, metropoliitta (1982a). Suomen ortodoksisen kirkon kanoninen asema. Teoksessa Isä Ambrosius & Markku Haapio (toim.), *Ortodoksinen kirkko Suomessa*. 3. täydennetty painos. Heinävesi: Valamon luostari, 160–163.
- Johannes, metropoliitta (1982b). Periaatteellisia näkökohtia valtiovallan ja ortodoksisen kirkon suhteista. Teoksessa Isä Ambrosius & Markku Haapio (toim.), *Ortodoksinen kirkko Suomessa*. 3. täydennetty painos. Heinävesi: Valamon luostari, 173–177.
- Karjomaa, Niilo (1982). Kirkon järjestysmuoto ja hallintoelimet, seurakuntahallinto. Teoksessa Isä Ambrosius & Markku Haapio (toim.), *Ortodoksinen kirkko Suomessa*. 3. täydennetty painos. Heinävesi: Valamon luostari, 179–194.
- Koukkunen, Heikki (1977). *Suomen valtiolta ja kreikkalaiskatoliset 1881–1897*. Diss. Joensuun yliopisto.
- Loima, Jyrki (2001). *Muukalaisina Suomessa. Kaakkoisen kannaksen kreikkalaiskatoliset venäläisiseurakunnat kansallisena ongelmana 1889–1939*. Diss. Joensuun yliopisto.
- Nokelainen, Mika (2010). *Vähemmistövaltiokirkon synty: Ortodoksisen kirkkokunnan ja valtion suhteiden muotoutuminen Suomessa 1917–1922*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Patsavos, Lewis J. (1981). The Status of Canon Law in the Orthodox Church Today. Teoksessa Demetrios J. Constantelos (toim.). *Orthodox Theology and Diakonia. Trends and Prospects*. Hellenic Brookline: College Press.
- Perola, Paavo (2013). Mitro Repoa koskevan korkeimman hallinto-oikeuden päätöksen arviointia. *Ortodoksia* 53, 117–124.
- Pispala, Elisa (1984). *Ortodoksisen kirkkohallinnon uudistus Suomessa 1883–1917*. Yleisen kirkkohistorian liseniaattitutkimus. Helsingin yliopisto. Painamaton.
- Riikonen, Juha (2007). *Kirkko politiikan syleilyssä: Suomen ortodoksisen arkkipiispakunnan ja Moskovan patriarkaatin välinen kanoninen erimielisyys 1945–1957*. Diss. Joensuun yliopisto.
- Rodopoulos, Panteleimon (2007). An Overview of Orthodox Canon Law. Teoksessa George Dion Dragas (toim.). *Orthodox Theological Library* 3. Rollinsford: Orthodox Research Institute.
- Rusanen, Alex (2017). *Metropoliitta Johannes kanonistina*. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Painamaton.

Setälä, U.V.J. (1966). *Kansallisen ortodoksisen kirkkokunnan perustamiskysymys Suomen politiikassa 1917–1925*. Helsinki: WSOY.

Takala, Elsi (2015). *Maallikoiden osallistumisoikeudet Suomen ortodoksisen kirkon hallinnossa*. Hallinto-oikeuden pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Painamaton.

Tarukannel, Veijo (2020). Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen 19.2.2020 tekemän päätöksen edellyttämä asiantuntijaselvitys papiston ja kanttorien työoikeudelliseen asemaan liittyvistä oikeudellisista kysymyksistä Suomen lainsäädännön ja kanonisen oikeuden säännösten perusteella. Ort.fi. 8.6.2020. <https://ort.fi/sites/default/files/2020-06/Asiantuntijalausunto%2C%20Tarukannel%20Veijo.pdf>. Katsottu 12.3.2023.

Viscuso, Patrick (2006). *Orthodox Canon Law. A Casebook for Study*. Berkeley, California: Interorthodox Press.

Abstract in English

Sami Fyrqvist & Pekka Metso: *Clergy of the Finnish Orthodox Church in the Canonical Tradition and Church Law*

The article examines how canonical tradition and Finnish ecclesiastical legislation regulate the status and administrative duties of the Finnish Orthodox clergy. The study is based on the dual basis of the Finnish Orthodox Church: on the one hand, it is determined by the canons of the Orthodox Church and, on the other hand, by Finnish legislation. The relationship between the two is linked to the current debate on the reconciliation of canonical tradition and state legislation. The article shows that the canons and church law in many ways represent different understandings of the administrative position and duties of the clergy.

The canonical tradition is strongly bishop-centred, which is reflected in the diocese-centredness and the position of the episcopal conference as the body exercising the highest power in the local church. Apart from the bishops, the administrative position of the clergy is narrow, and parishes are not independent of the diocese.

According to church law, the highest authority in the church rests with the lay-majority Church Council, on which the clergy is largely represented. In addition to the diocesan bishops, lay and clerical representatives participate in the general administration of the Church. The canonical tradition does not recognise the function of the vicar (in Finnish kirkkoherra), who has a central role in the administration of the parish in canon law.

Presumably, the tension between canonical tradition and secular legislation will continue to be accepted, but the administrative reform processes of the Finnish Orthodox Church are seeking ways to reconcile them better than at present.